

نازی آباد نازین

نوروز علی حسنجانی

علیرضایمانی

رضا انبارداری

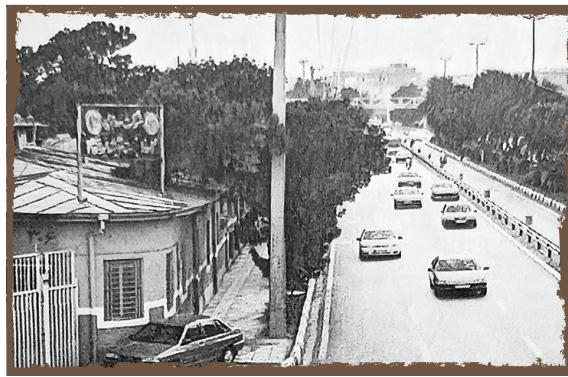

محمد گودری

روایت‌هایی خواندنی داریم از ساخت چهار صد دستگاه به عنوان یکی از نخستین تجربه‌های آبار تمان نشینی در تهران، مشاهیر، ورزشکاران و زمین‌های خاکی نازی آباد، تا ماجرای گاز کشی این محله و سیلی که روزگاری بخشی از نازی آباد را ویران کرد. مطالب این پرونده حاصل ششمین نشست پژوهشی «محله من» است که به همت مرکز تهران پژوهی همشهری با حضور علیرضایمانی، تهران پژوه، نوروز علی حسنجانی، محمد گودری و رضا انبارداری، از اهالی محله نازی آباد برگزار شد.

محله‌ای که امروز در جنوب شهر به نازی آباد معروف است، روزگاری آبادی کوچکی بود در بیرون از حصار تهران که پایتخت نشینان دوران قاجار آن را با نام روستای نازی آباد می‌شناختند. نازی آباد نیز مانند دیگر محله‌های امروزی تهران در مسیر توسعه، ماجراهایی بسیاری را از سر گذراند: از میزبانی مهندسان آلمانی که در ساخت پروژه‌های ساختمانی و صنعتی مهم این محله نقش محوری داشتند، تا مهاجرت اقوام مختلف که برای کار در کارخانجات نازی آباد به این محدوده کوچ کردند. در این شماره از همشهری محله

کندوکاو درباره نام یک محله تاریخی

شده نیز می‌توان نام روستای نازی آباد را پیدا کرد که با محله امروزی نازی آباد منطبق است. این روستا زمانی ۳۰ خانوار جمعیت داشت و ساکنانش با کشاورزی روزگار می‌گذراندند. در تاریخچه محله نازی آباد نام امینه اقدس، سوگلی ناصرالدین شاه نیز دیده می‌شود. اگر چه شاه قاجار، اراضی نازی آباد را به امینه اقدس ملقب به ناز خاتون هدیه کرد، اما براساس منابع مکتوب، مانند وقف‌نامه مسجد حکیم، می‌توان استدلال کرد که نام این روستا حتی پیش از تملک اراضی توسط ناز خاتون هم نازی آباد بود. پس از فوت ناز خاتون، ناصرالدین شاه اراضی این روستا را به برادر امینه اقدس یعنی ملیچک بخشید. یکی از آخرین نشانی‌های حضور ناز خاتون سوگلی ناصرالدین شاه در نازی آباد باغی بزرگ به نام ناز خاتون بود که البته در روند توسعه این محله دهه ۳۰ از میان رفت. این باغ توسط وراثت تقسیم و فروخته شد.

نیز مانند دیگر آبادی‌های تهران سرو شکل محله‌ای نونوار به خود بگیرد. درباره نامگذاری محله نازی آباد با روستای نازی آباد ۲ روایت وجود دارد. برخی حضور آلمانی‌ها در این محله و نقش آنها در ساخت و توسعه برخی مراکز صنعتی را علت نامگذاری آن دانسته‌اند، اما روایت معتبر این است که نام روستا پیش از ورود آلمانی‌ها به محله، یعنی در نقشه‌های دوران ناصر و حتی پیش از آن هم، نازی آباد بوده است. زمانی می‌گوید: «نخستین نشانی از نازی آباد در منابع مکتوب و اسناد تاریخی را باید در موقوفات مرحوم حکیم بانی و متولی مسجد حکیم که در کوچه تکیه دولت قرار دارد، جست‌وجو کرد. در این وقف‌نامه که به دوران صفویه برمی‌گردد، نام نازی آباد به عنوان بخشی از موقوفات این واقف ذکر شده است. همچنین در نقشه عبدالرزاق بغایری که سال ۱۲۸۹ شمسی از تهران تهیه

موضوع: حدود و وجه تسمیه نازی آباد
ویژگی: بررسی چند روایت درباره ریشه نام محله نازی آباد
روزگاری نازی آباد نه محله‌ای با خیابان‌ها و آپارتمان‌های کوچک و بزرگ در جنوب تهران که روستایی بود به نام «نازی آباد» پشت حصار تهران. علیرضایمانی، تهران پژوه می‌گوید: «به اراضی و آبادی‌هایی که میان تهران و ری قرار داشتند بلوک غار گفته می‌شد؛ محدوده‌ای که امروز به نام محله نازی آباد شناخته می‌شود نیز یکی از ۴۰ پارچه آبادی بلوک غار بود که البته در دوران قاجار به روستای نازی آباد شهرت داشت.» در دوران قاجار، اراضی بلوک غار و آبادی‌هایی که در این املاک قرار داشتند از اراضی خالصه و متعلق به شاهان قاجار بودند. این اراضی به تدریج به درباریان و رجال آن دوران و پس از آن، همزمان با توسعه تهران، به مردم فروخته شد تا نازی آباد

رژه ژرمن‌ها در راه آهن و کوی چهار صد دستگاه

موضوع: طراحان مراکز صنعتی نازی آباد
ویژگی: نقش مهندسان آلمانی در اجرای پروژه‌های صنعتی و ساختمانی مهم نازی آباد
در تاریخچه روستای نازی آباد یا محله نازی آباد، ردپای آلمانی‌ها نیز دیده می‌شود و برخی هنوز بر این باورند که نام محله نازی آباد برگرفته از همین حضور بوده است. اگر چه براساس اسناد تاریخی و منابع مکتوب، این باور نادرست است. نوروز علی حسنجانی، یکی از اهالی قدیمی نازی آباد، در این باره می‌گوید: «اگر امروز سراغ موسسیدان نازی آباد برویم، هنوز هم برخی تصور می‌کنند نام محله نازی آباد ریشه در حضور آلمانی‌ها در محله ما دارد. آنها معتقدند چون مهندسان آلمانی در توسعه محله نقش داشتند و در همان دوران هم حزب نازی در آلمان در رأس قدرت بود، نام محله ما هم به همین دلیل نازی آباد شد؛ هر چند این باور غلط است، اما واقعیت این است که مهندسان آلمانی در ساخت مراکز مهم صنعتی و شهری محله ما نقش مؤثری داشتند؛ به عنوان مثال، آلمانی‌ها در چند پروژه بزرگ محله از جمله ساخت راه آهن، سیلو و کوی چهار صد دستگاه نقش داشتند و یکی از ارکان توسعه محله ما به‌شمار می‌روند.»

ردپای آلمانی‌ها علاوه بر ساخت راه آهن، سیلو و کوی چهار صد دستگاه در دیگر پروژه‌های مهم این محله نیز دیده می‌شود. در دوران پهلوی اول و در روند توسعه برخی محله‌های جنوب شهر مسئولیت شماری از پروژه‌های مراکز صنعتی و شهری به مهندسان آلمانی سپرده شد. به عبارت دیگر، دولت رایش سوم با پهلوی اول چند پیمان نامه اقتصادی و سیاسی بسته بود و به همین دلیل پای مهندسان و طراحان آلمانی به تهران باز شد تا در ساخت برخی پروژه‌ها و اماکن همکاری کنند. حسنجانی می‌گوید: «مهندسان مشاوران آلمانی در چند محله جنوب تهران از جمله نازی آباد در طراحی و اجرای نقشه‌های کارخانه‌ها نیز نقش داشتند؛ به عبارت دیگر، وقتی که آلمانی‌ها در دوران جنگ جهانی دوم برای ساخت تأسیسات راه آهن سراسری به این محدوده آمدند در اراضی نازی آباد خانه‌هایی برای سکونت خود بنا کردند؛ بنابراین حضور آلمانی‌ها در این دوران برای ساکنان نازی آباد بسیار پررنگ جلوه می‌کرد.»

ترخیص از بیمارستان به شرط پوشیدن لباس نو

کار خیر کند؛ برای مثال همین پارک هفده شهریور امروزی تا بزرگراه آزادگان و بخش‌هایی از محله نازی آباد از زمین‌ها و باغ‌های این مرحوم بود. حاج ابوالقاسم چند سال بعد از ساخت و افتتاح بیمارستان سال ۱۳۲۸ شمسی درگذشت و پسرش مرحوم حاج محسن عهده‌دار مدیریت بیمارستان شد. انباردار درباره شرط جالب سال‌های اولیه بیمارستان می‌گوید: «مهم‌ترین هدف مرحوم مفرح این بود که وقتی فردی دچار نیش و بیماری می‌شود، نگران هزینه‌های مالی و تهیه دارو و حواشی بیماری نباشد. او می‌خواست بیماری که در بیمارستان بستری می‌شود در زمان خروج کاملاً درمان شده باشد و حتی رخت و لباس نو از بیمارستان در زمان ترخیص دریافت کند.» یکی از شروط وقفنامه بیمارستان مفرح این است که مسئولیت حفظ و نگهداری اموال موقوفه و مدیریت بیمارستان بر عهده فرزندان ذکر او باشد خانواده است؛ به همین بهانه از سال ۱۳۲۱ تا سال ۱۳۲۸ هجری شمسی حاج ابوالقاسم مفرح (واقف و بنیانگذار)، از سال ۱۳۲۸ تا سال ۱۳۵۶ حاج محسن مفرح (فرزند ارشد مرحوم ابوالقاسم مفرح)، از سال ۱۳۵۶ تا سال ۱۳۶۷ اداره اوقاف (به علت عدم پذیرش تولیت توسط فرزندان ارشد، محمدعلی مفرح، به دلیل مشغله کاری)، از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۵ دکتر رضا مفرح (فرزند مرحوم حاج ابوالقاسم مفرح) و از سال ۱۳۹۵ تاکنون نیز دکتر علی مفرح (نوه مرحوم حاج ابوالقاسم مفرح) مدیریت این مجموعه را بر عهده داشتند.

موضوع: نخستین مرکز درمانی نازی آباد
ویژگی: ارائه خدمات به نیازمندان
یکی از قدیمی‌ترین و نخستین مراکز درمانی محله نازی آباد بیمارستان وقفی مفرح است؛ بیمارستانی که ابتدا از نگاهشگاه مجهز و مدرنی بود و چهره‌های سرشناس بسیاری در این بیمارستان متولد شدند. بیمارستان مفرح که از موقوفات مرحوم «حاج ابوالقاسم مفرح» است، در سال‌های اولیه راه‌اندازی شرط جالبی برای بیماران داشت. مسئولان بیمارستان به هر بیماری که بهبود می‌یافت، در روز ترخیص لباس نو هدیه می‌دادند. رضا انبارداری، از اهالی قدیمی محله نازی آباد درباره ماجرای راه‌اندازی این بیمارستان و شرط ترخیص بیماران از این مرکز درمانی می‌گوید: «سال ۱۳۱۸ شمسی عملیات ساخت بیمارستان مفرح با هدف درمان و ارائه خدمات به بیماران نیازمند شروع شد. اگر چه زمان ساخت این بیمارستان با جنگ جهانی دوم تقارن پیدا کرد، اما کار ساخت و تجهیز متوقف نشد و در نهایت سال ۱۳۲۱ شمسی این بیمارستان در دل باغ ۵۵ هکتاری مرحوم «حاج ابوالقاسم مفرح» در محدوده خارج از شهر به بهره‌برداری رسید. آن زمان بخش زیادی از زمین‌های محله نازی آباد و یاخچی آباد متعلق به این شخص بود که تصمیم گرفت املاک خود را وقف